

Br. 13

EUROKAZ

ČASOPIS O EVROPSKOJ
INTEGRACIJI CRNE GORE

EUROKAZ

Časopis o Evropskoj integraciji Crne Gore

BROJ: 13

IZDAVAČ:

Ministarstvo evropskih poslova

UREĐIVAČKI TIM:

Ministarstvo evropskih poslova

GRAFIČKI DIZAJN:

Denis Ćupić

KONTAKT:

Ministarstvo evropskih poslova
Bulevar revolucije 15, Podgorica
E-mail: nada.vojvodic@gsv.gov.me
Web: www.gov.me/mep
www.eu.me

SADRŽAJ

AKTUELNO

- 4–5 Ministarka Gorčević: Završiti pregovarački proces do kraja mandata ove Vlade

POZDRAV IZ EU

- 5–7 Belgija privržena evropskoj perspektivi Crne Gore
7–9 Reforme otključavaju kasu od 413 miliona eura

EU U CRNOJ GORI

- 9–10 Kroz Regionalni stambeni program do krova nad glavom
11–12 Rizik od zabrani korišćenja eura zanemarljiv
12–14 Snaga različitosti – izazovi i mogućnosti
14–17 Razgovori o rodnoj ravnopravnosti: Juče, danas, sutra: 80 godina borbe za ženska prava u Crnoj Gori

AKTUELNO IZ IPE

- 17–18 Prekograničnom saradnjom do zaštite endemske vrste bora na Lovćenu
19–20 Realizacija projekta „Prekogranična ruta – zelene oči“- doprinos održivom razvoju regiona
21 Kolaž fotografija sa događaja

ZAVRŠITI PREGOVARAČKI PROCES DO KRAJA MANDATA OVE VLADE

Autorka: Maida Gorčević, ministarka evropskih poslova

Jedanaest godina nakon otvaranja pregovora o pristupanju Crne Gore porodici evropskih demokratija, ni unutarevropski, a ni globalni odnosi i okolnosti nijesu isti. Tokom nešto više od deceniju dugih pregovora i Crna Gora je svjedočila dinamičnim društvenopolitičkim procesima i promjenama, uz jednu konstantu težnja ka učlanjenju u zajednicu evropskih demokratija nastavila je da uživa podršku ubjedljive većine građana. Za napredak političke zajednice koju su donedavno dominantno definisale identitetske podjele, te posljedice nedovršenog procesa demokratske i ekonomske tranzicije, a često i različiti pogledi na spoljopolitičke prioritete, važno je detektovati ono što je zajednički društveni interes. Taj objedinjujući cilj za preko četiri petine građana je pristupanje Evropskoj uniji. Iz te činjenice proizilazi obaveza donosioca odluka na svim nivoima vlasti političkih institucija da demonstriraju punu posvećenost obavezama iz naše EU agende.

Izglasavanjem 44. Vlade, Crna Gora je zakoračila u novu etapu EU integracija sa nikada povoljnijim spoljno političkim okolnostima da tokom predstojećeg četvorogodišnjeg mandata zatvori pristupne pregovore. Za manje od mjesec dana mandata pokazali smo sposobnost da okupimo kvalifikovanu većinu oko ključnih društvenih pitanja, što je često bio neostvariv poduhvat za prethodne vlade. Vrijedi podsjetiti da ova Vlada uživa podršku najvećeg broja poslanika od obnavljanja crnogorske državnosti. Ona se istovremeno odgovorno odnosi prema temama koje polarizuju crnogorsko društvo, poput popisa stanovništva čije je zakonsko rješenje izglasalo gotovo četiri petine poslanika nakon inkluzivnog dijaloga Vlade i opozicije. Trajuće pitanje imenovanja sedmog člana Ustavnog suda riješeno je glasanjem

kvalifikovane veći ne koju su činili i opozicioni poslanici. Ovim posljednjim dali smo važan doprinos ispunjavanju privremenih mjerila za pregovaračka poglavlja 23 i 24, a prethodno nabrojani primjeri širokog konsenzusa u zakonodavnom domu ukazuju na postojanje dugočekanog potencijala političkih aktera da udruženo donose odluke koje građani od njih očekuju.

Nemam dilemu da će i naredni važni procesi biti ispraćeni konsenzualno, u pogledu izvršavanja naših obaveza iz evropske agende. Očekujem da u kratkom roku riješimo pitanje nedostajućih imenovanja u pravosuđu sudskom savjetu, VDT u i VSu i time u potpunosti izađemo iz institucionalne krize. Suvišno je ponavljati koliko su ova pitanja prioritarna, jer ostvarivanje pomaka u dva fundamentalna poglavlja i kasnije dobijanje završnih mjerila preduslov je za zatvaranje preostalih.

Doprinos evropskoj perspektivi daje se i jačanjem društvene kohezije, te zato ova Vlada, kroz iskazanu posvećenost u ekspezu, ali i kroz svakodnevne napore premijera i resornih ministara kreira okvir za podizanje životnog standarda, što je tema koja uspješno nadilazi pitanja identitetskih podjela. Ostvarenju ovog cilja, takođe, pogoduje podrška institucija i fondova EU,

Maida Gorčević

uključujući i Plan rasta , pa u tom kontekstu posebno iščekujemo detaljniji osvrt na najavljenju mogućnost ulaska zemalja kandidata u jedinstveno EU tržište prije samog članstva.

Crna Gora više nema ni vremena, ni rezervnih šansi za greške na svom evropskom putu. Zato, kao ministarka evropskih poslova zajedno sa kolegama iz drugih resora predano radim na stvaranju pretpostavki koje će osigurati efikasne i kvalitetne reforme . Razumije se, to ne bi bilo moguće da za takav pristup ne postoji moguće da za takav pristup ne postoji čvrsta odlučnost čvrsta odlučnost 44. Vlade. Za opšte dobro neophodno je da svi učesnici u procesu donošenja odluka isporuče rezultate na planu reformske agende i time potvrde status Crne Gore kao najperspektivnijeg kandidata za članstvo u EU.

Podrška institucija i predstavnika EU neupitno postoji, volja opozicije i većine da saraduju u ovom kontekstu je na vidiku , angažovanost civilnog sektora kao korektivnog faktora je dragocjena , a očekivanja a najvećeg broja građana su jasna. U takvim povoljnim i optimističnim okolnostima, smatram da je vrijeme da demonstriramo odgovornost, ubrzamo pregovarački proces i zatvorimo ga do kraja mandata ove Vlade.

AMBASADORKA BUGENHAUT ZA "EUROKAZ"

BELGIJA PRIVRŽENA EVROPSKOJ PERSPEKTIVI CRNE GORE

Autor: Marko Vešović, RTCG

Belgija ostaje privržena evropskoj perspektivi Crne Gore i svih zemalja Zapadnog Balkana, kazala je Kati Bugenhaut, ambasadorica Belgije u Crnoj Gori. Ona je u intervjuu za "Eurokaz" govorila o prioritetima belgijskog predsjedavanja EU u prvoj polovini naredne godine.

Proširenje EU na zemlje zapadnog Balkana vjerovatno će biti visoko na agendi predsjedavanja Vaše zemlje Uniji. U tom kontekstu, kako vidite poziciju Crne Gore?

Izuzetno sam ponosna što mogu sa vama da podijelim da je program belgijskog predsjedavanja Savjetom Evropske unije zvanično objavljen 8. decembra. Pozivam vas da ga pročitate! Preovlađuju tri ključne teme: zaštita građana, jačanje privrede i priprema za zajedničku budućnost.

Kada kažemo da je belgijsko predsjedavanje Savjetom EU priprema za budućnost, to znači da će naš fokus biti na nastavku procesa proširenja. Istovremeno, Evropska unija mora biti u stanju da u budućnosti primi nove članove EU. Promišljanje budućnosti naše Unije ide ruku pod ruku sa temom proširenja. To je bila poruka i na neformalnom evropskom Savjetu u Granadi u oktobru ove godine. Drugim riječima, jedan od prioriteta Belgije u vezi sa proširenjem jeste omogućiti razgovore o internim reformama EU, tako da EU bude u stanju da upravlja prilivom novih država članica.

Belgija ostaje privržena evropskoj perspektivi Crne Gore i svih zemalja Zapadnog Balkana. Tokom našeg posljednjeg predsjedavanja 2010, Crna Gora je dobila status zemlje kandidata za EU. Jasno nam je da su očekivanja za vrijeme našeg predsjedavanja velika. Belgija će igrati ulogu poštenog posrednika, jer, naposljetku, mi smo članica-osnivač. Ovo je naše trinaesto predsjedavanje, imamo veliko iskustvo!

Kati Bugenhaut

Kako ocjenjujete napredak Crne Gore na njenom evropskom putu i na što se moramo usredsrediti tokom belgijskog predsjedavanja?

Prije svega moram reći da mi znamo koliko narod Crne Gore želi da se pridruži Evropskoj uniji. Da li ste znali da narod Crne Gore podržava Evropsku uniju sa stopom od 70%, kao i sami stanovnici Evropske unije, gdje procenat iznosi 72%? Provjerite istraživanje Eurobarometra, objavljeno početkom decembra!

Crna Gora ima najbolji rezultat od svih zemalja Zapadnog Balkana u otvorenim pregovaračkim poglavljima (33/33 poglavlja) i stoga s pravom nosi titulu "predvodnika". Ali slažemo se i sa analizom Evropske komisije u posljednjem, novembarskom izvještaju o proširenju, koji ukazuje na generalni nedostatak napretka u Crnoj Gori u posljednjih nekoliko godina, prije svega u smislu gorućih problema kao što je reforma pravosuđa, borba protiv korupcije i sloboda medija. U ovom trenutku, sa novouspostavljenom vladom, već su preduzeti pozitivni koraci u tim ključnim oblastima. Mi ohrabrujemo Crnu Goru da nastavi sa dobrim radom. Crna Gora sada treba da se fokusira na ispunjenje prelaznih mjerila koja se tiču poglavlja vladavine prava – 23 i 24, koja bi vašoj zemlji omogućili ubrzavanje procesa pristupanja i početak zatvaranja preostalih poglavlja. Postoje i neke dobre strane pristupnog procesa Crne Gore. Na primjer, toplo pozdravljamo vaše dosljedno i puno poštovanje zajedničke spoljne i bezbjednosne politike EU, uključujući i vašu podršku EU sankcijama protiv Rusije.

Iz Vaše perspektive, kakav će biti dalji evropski put regiona, posebno Crne Gore, u svjetlu svih trenutnih kretanja u EU i očekivanja koje EU ima od zemalja regiona?

Samo pogledajte mapu: sve zemlje Zapadnog Balkana nalaze se u Evropi. One se, bez izuzetka, graniče sa jednom ili više država članica Evropske unije. Evropske institucije i države članice već godinama podržavaju integraciju ovog regiona u Evropsku uniju. Kako bi se obezbijedili konkretni i opipljivi podsticaji zemljama kandidatima, mogu se istražiti neki oblici postepene integracije u periodu našeg predsjedavanja Savjetom EU. Jedan od preduslova za bližu povezanost sa Jedinim tržištem jeste dalje produbljivanje Zajedničkog regionalnog tržišta.

Belgija pozdravlja predlog Komisije za Plan rasta za Zapadni Balkan. Za nas je važno da su investicije vezane za efektivnu implementaciju reformi, drugim riječima, mora se primijeniti striktna uslovljenost. Članstvo u EU nije besplatna vožnja. Činjenica da zemlje ne mogu blokirati međusobni napredak, i da će se napori pojedinačno ocjenjivati pod Planom rasta, po našem mišljenju je pozitivna stvar.

Očekujete li da će EU nastaviti da snažno podržava reforme u oblasti vladavine prava u Crnoj Gori?

Vladavina prava je kamen temeljac Evropske unije, stoga se svaka država članica Evropske unije i sve zemlje kandidati moraju pridržavati osnovnih principa. Belgija je veoma svjesna velikog angažovanja i Evropske komisije i Crne Gore u cilju brzog napretka ka ispunjavanju prelaznih mjerila. Ukoliko izveštaj Komisije o napretku Crne Gore u smislu prelaznih mjerila bude objavljen u bliskoj budućnosti, može se desiti da se njime bavimo tokom belgijskog Predsjedavanja, što bismo mi pozdravili. Svjesna sam ambicije Crne Gore da do 2028. godine postane član EU, ali važnije od fokusiranja na postavljene rokove jesu održive reforme i potpuna spremnost za članstvo.

Vaša ocjena bilateralnih odnosa Belgije i Crne Gore?

Naše dvije zemlje imaju sjajne političke bilateralne odnose, što je istakao i naš premijer, Aleksander De Kro, prilikom susreta sa predsjednikom Jakovom Milatovićem u junu ove godine. Vaš predsjednik i moj premijer nedavno su se ponovo sreli na marginama COP28. Ministarka spoljnih poslova, Ađa Labib, posjetila je vašu lijepu zemlju 23. novembra, i održala sastanke sa predsjednikom, vice-premijerom, ministarkom evropskih poslova i svojim kolegom, ministrom spoljnih poslova, Filipom Ivanovićem.

Belgija ima dug staž, ako mogu tako da se izrazim, u održavanju veoma jakih veza sa Crnom Gorom. Na primjer, Belgija je priznala nezavisnost Crne Gore 23. juna 2006, 20 dana nakon proglašenja nezavisnosti. Zatim, nekoliko godina kasnije, pod belgijskim predsjedavanjem Savjetom Evropske unije 2010. godine, Crna Gora je dobila status države kandidata za članstvo u EU. Naše dvije zemlje redovno održavaju političke konsultacije i na najvišem administrativnom nivou, a posljednji put u oktobru ove godine.

Sa trgovinskim bilansom od 14.6 miliona evra 2022. godine, naši ekonomski odnosi su i dalje veoma skromni. Ali, što bismo mi u Belgiji rekli, skromno je i lijepo! BESIX, kompanija sa jakim korenima u Belgiji, doprinosi razvoju Luštica Bay-a od 2013. godine. Kao što vidite, ima još prostora za podizanje trgovinskih odnosa i investicija na viši nivo, ali čak i sada, naše dvije zemlje veoma lijepo saraduju.

ŠTA NAŠA ZEMLJA MOŽE DA OČEKUJE OD PLANA RASTA ZA ZAPADNI BALKAN KOJI JE PREDLOŽILA EVROPSKA KOMISIJA

REFORME OTKLJUČAVAJU KASU OD 413 MILIONA EURA

Autorka: Jovana Đurišić, Pobjeda

PODGORICA – Ukoliko ispuni neophodne reforme i u oblasti demokratije, vladavine prava i ljudskih prava ostvari potreban napredak, Crnoj Gori bi iz evropske kase moglo na raspolaganju biti 413 miliona eura kroz novi ambiciozni Plan rasta za Zapadni Balkan, ideju Evropske komisije, kojom žele da pomognu ekonomije zemalja regiona.

Finansijska podrška biće predmet niza preduslova u oblasti demokratije, vladavine prava i ljudska prava koji će biti definisani pojedinačno za svaku od država, opštih uslova u dijelu makro-finansijske stabilnosti, dobrog upravljanja javnim finansijama, transparentnost i nadzora nad budžetom.

Ovi uslovi moraju moraju biti ispunjeni u svakom trenutku tokom perioda trajanja programa Evropske komisije, da bi zemlji mogao biti uplaćen novac.

Nedavno su predstavnici Vlade, ministri evropskih integracija, finansija i energetike, boravili u Briselu kako bi predstavnicima EK izložili Nacrt plana reformi za Plan rasta.

Šta piše u Nacrtu reformske agende

U dokumentu koji su ministri predstavili u Briselu, između ostalog piše da je Vlada odlučna da nastavi

Bojan Vujović

reformu javnog sektora, čineći ga odgovornijim, transparentnijim, inkluzivnijim, efikasnijim i efektivnijim servisom za građane i društvo.

Digitalizacija treba da obezbijedi unapređenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju Crne Gore, kao i podizanje digitalne svijesti društva i digitalne konkurentnosti sektora informacione i komunikacione tehnologije (IKT) u Crnoj Gori. U tom cilju, Vlada posebnu pažnju posvećuje stvaranju digitalnog društva, digitalizaciji procesa u javnom domenu, uvođenju eUprave, daljem unapređenju centralne i lokalne eUprave i pružanju eUsluga građanima, privredi i opštoj javnosti – piše u dokumentu.

Kako bi sprovela reforme, Vlada, između ostalog, planira da uvede katalog usluga na internetskoj mreži i van nje, a u cilju dobijanja povratnih informacija od korisnika i preduzimanja mjera za unapređenje pružanja usluga i zadovoljstva korisnika.

Uspostaviće se sistem upravljanja kvalitetom radi optimizacije procesa unutar organa i poboljšanja kvaliteta usluga koje se pružaju krajnjim korisnicima. Kada je u pitanju implementacija Nacionalnog plana

širokopojasnog pristupa mreži, osnovni cilj je da se većem procentu domaćinstava obezbijedi pristup fiksnom širokopojasnom internetu brzine 100Mbps – navode u dokumentu.

U dijelu koji se tiče sajber bezbjednosti, Vlada planira da osuje Sajber laboratoriju, za potrebe učenja i vježbanja vještina sajber bezbjednosti na nivou države, ali i da izradu novu Strategiju sajber bezbjednosti.

Zamisao izvršne vlasti je i da uspostavi potpuno funkcionalnu Agencije za sajber bezbjednost, kao i operativni Vladin bezbjednosni operativni centar.

Četiri stuba reformi

Iz Evropske komisije su kazali da su dobili sve Nacrte reforme agende koje su zemlje pripremile, te da je to jasan pokazatelj koliko je zemljama Balkana stalo da ispuni uslove za ovaj program.

Bojan Vujović, generalni direktor Direktorata za evropske fondove u Ministarstvu evropskih poslova pojasnio je da je Evropska komisija je, nakon što je sredinom 2023. najavila formulisanje novog Plana rasta za Zapadni Balkan, usvojila početkom novembra 2023. predlog ključnih elemenata ovog instrumenta, kako bi isti bio zvanično dalje prosljeđen Evropskom savjetu i Evropskom parlamentu na usvajanje.

Novi Plan rasta se oslanja na prethodno usvojeni Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan iz 2020. godine, posebno u dijelu podsticanja dugoročnog oporavka i održivog ekonomskog rasta u regionu, potpomognutih zelenom i digitalnom tranzicijom, sprovođenjem reformi potrebnih za članstvo u EU i približavanju država Zapadnog Balkana Jedinstvenom tržištu EU. Između ostalih, cilj novog plana je da se u kratkom i srednjem roku iskoristi ekonomski potencijal regiona i obezbijedi značajan prostor za povećanu unutar-regionalne ekonomsku saradnje i trgovine. Ukupno, cilj novog plana je da se ubrza ekonomska konvergencija regiona Zapadnog Balkana sa prosjekom na nivou EU, uz projekciju da će sprovođenje reformi i finansijske podrške EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast i ostale ključne makroekonomske pokazatelje – naveo je Vujović.

Plan rasta, objasnio je naš sagovornik, obuhvata četiri osnovna stuba: jačanje ekonomske integracije u

Jedinstveno tržište Evropske unije, jačanje ekonomske integracije Zapadnog Balkana putem zajedničkog regionalnog tržišta, ubrzavanje temeljnih reformi u cilju ubrzavanja procesa pristupanja, unapređenja ekonomskog rasta i jačanja regionalne stabilnosti kao i povećavanje finansijske podrške uz uslov da se sprovedu reforme kroz novi finansijski Instrument EU za reformu i rast za Zapadni Balkan.

Kako je definisano u predlogu EK, EU će određene oblasti svog jedinstvenog tržišta otvoriti za Zapadni Balkan, što će građanima donijeti mjerljive koristi prije zvaničnog pristupanja – naveo je Vujović.

Vujović smatra i da bi upostavljanje Instrumenta za reformu i rast za Zapadni Balkan značilo i uvećanje finansijske podrške EU, kombinacijom grantova i kredita, kako bi se ostvario pozitivan efekat na ekonomski rast u regionu Zapadnog Balkana.

Predlog Evropske komisije je da se za Instrument EU za reformu i rast za Zapadni Balkan obezbijedi šest milijardi eura, u cilju pružanja finansijske podrške sprovođenju društveno-ekonomskih reformi neophodnih za veće korišćenje potencijala ekonomskog rasta. Najavljeno je da će paket finansijske podrške podrazumijevati kombinaciju 2 milijarde eura bespovratnih sredstava EU i četiri milijarde eura kreditnih sredstava međunarodnih finansijskih institucija dodijeljenih pod povoljnim uslovima. Kada su u pitanju modaliteti sprovođenja, namjera EK je da polovinu sredstava dodijeli državama Zapadnog Balkana u vidu budžetske podrške, dok bi polovina bila usmjerena na ulaganja u infrastrukturu u oblastima koje su povezane sa ključnim reformama posredstvom Zapadnobalkanskog investicionog okvira (ZIO). Shodno indikativno najavljenoj raspodjeli sredstava po državama (shodno formuli koju primjenjuje EK, a koja uključuje više promjenljivih, uključujući i broj stanovnika i iznos bruto domaćeg proizvoda), Crnoj Gori bi moglo biti raspoloživo indikativno 413 miliona eura za pomenute modalitete podrške. Ova sredstva su dodatna u odnosu na redovna izdvajanja iz evropskih fondova koji su dostupni Crnoj Gori – istakao je naš sagovornik.

Na Samitu EU – Zapadni Balkan koji je 13. decembra održan u Briselu, čelnicima zemalja regiona predstavljen je Plan rasta, uz ocjenu da Zapadni

Balkan u oblasti ekonomije ima mnogo neiskorišćenog potencijala.

Ekonomija Zapadnog Balkana je na nivou od 35 odsto evropskog prosjeka, što znači da ima dosta neiskorišćenog potencijala. Na to cilja naš plan rasta. Otvaramo naše tržište u sedam važnih sektora za zemlje regiona. Zatražili smo od zemalja Zapadnog Balkana da otvore svoja tržišta za susjede i tako završe uspostavljanje zajedničkog regionalnog tržišta. To bi moglo povećati BDP Zapadnog Balkana za 10 odsto - podvukla je ona. kazala je predsjednica Evropske komisije Ursula Fon der Lajen.

Ona je navela da je treći element da Zapadni Balkan uđe na pojedinačno tržište, dok su četvrti investicije EU u Zapadni Balkan koje bi mogle da udvostruče ekonomije Zapadnog Balkana za deceniju.

Razlika u odnosu na IPA

Za razliku od IPA fondova, kada je novac davan unapred i Unija čekala da zemlje ostvare rezultate, sada je ovaj fond drugačije postavljen – svaka vlada napravi svoju reformsku agendu koju treba da preduzme u četvorogodišnjem periodu, koliko traje plan.

Kada se ispuni reforma, novac se isplaćuje na šest mjeseci u nacionalni budžet.

Plan Komisije je da prve isplate počnu sledeće godine u ovom periodu, ali ono što se mora učiniti prije toga je da se Savjet EU i Evropski parlament saglase o ovom predlogu Evropske komisije.

VIŠE OD 10 GODINA USPJEŠNE IMPLEMENTACIJE KROZ REGIONALNI STAMBENI PROGRAM DO KROVA NAD GLAVOM

Autorka: Bojana Milićević, Radio Crne Gore

Nakon rata u Hrvatskoj, Senka i Mirko Maglov sa dvoje djece u Bar su došli 1996. Uslijedile su godine teškog i skupog podstanarskog života i čestih selidbi na koje je tačku stavio Regionalni stambeni program (RSP).

“Procedura nije bila jednostavna, bilo je potrebno prikupiti dosta dokumenata, sve je potrajalo 6 godina i ove smo uselili u našu kuću. Nakon svih patnji koje smo prošli, presrećni smo, ta kuća je naše carstvo. Crna Gora je naš dom i zahvalni smo svima, i donatorima i lokalnim i državnim vlastima, koje su nam neizmerno pomogle u ovom procesu,” rekla je Senka Maglov.

Porodica Maglov samo je jedno od 1,177 domaćinstava koja su stambeno pitanje riješila kroz RSP. Riječ je o projektu koji je ove godine uspješno završen nakon više od 10 godina implementacije. U deceniji za nama, program je pomogao da dom dobije blizu 30.000 izbjeglica i raseljenih lica širom regiona. U Crnoj Gori, 6,063 osobe dobile su krov nad glavom zahvaljujući RSP-u.

Kao posljedica oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije, preko tri miliona ljudi raseljeno je i unutar i izvan granica Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore i Srbije – partnerskih zemalja čija je prva zajednička postkonfliktna inicijativa bila upravo RSP. Program je pokrenut sa ciljem da osigura održivo stanovanje najugroženijim izbjeglicama i raseljenim licima nakon sukoba devedesetih godina prošlog vijeka. Predstavljen je na međunarodnoj donatorskoj konferenciji u aprilu 2012. godine u Sarajevu. Tom prilikom, kao i kroz naknadne donacije, međunarodna zajednica je RSP pomogla sa 294 miliona eura. Od ovog iznosa, 238 miliona eura ili 81% obezbijedila je Evropska unija, a 56 miliona eura bilateralni donatori kao što su SAD, Njemačka, Norveška, Švajcarska, Italija, i drugi. Pored donatora, program su pomogli Razvojna banka Savjeta Evrope, UNHCR i OEBS.

„Program je realizovan u skoro svim opštinama u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na najranjivije kategorije i zatvaranje kolektivnih centara u skladu sa preuzetim obavezama kroz pregovaračka poglavlja 23 i 24, koja se odnose na temeljna ljudska prava i slobode“, saopštila je nacionalna koordinatorka RSP-a u Crnoj Gori Budimirka Đukanović. Objasnila je da su kroz RSP izgrađene 62 stambene jedinice u Nikšiću, 171 stambena jedinica za stanovnike Kampa Konik u Podgorici, 96 stanova na Vrelima Ribničkim u Podgorici, 94 stana u Beranama, 28 kuća na području cijele države, a kupljeni su stanovi za 36 porodica u Herceg Novom. Zahvaljujući ovom programu, realizovan je projekat Doma za stara i hendikepirana lica u Pljevljima i rekonstruisan Vojni kompleks Trebjesa za potrebe doma za stara i odrasla invalidna lica u opštini Nikšić.

Iz Delegacije EU u Podgorici kazali su da su potpisani ugovori za 9 potprojekata ukupne vrijednosti odobrenih

grantova od 25,3 miliona eura i nacionalnog doprinosa od 5,5 miliona eura. Dodali su da su prepreke u Crnoj Gori često bile vezane za nepostojanje lokalnih urbanističkih planova, što je, na primjer, ometalo izgradnju 50 individualnih kuća u našoj zemlji.

Uspjeh RSP-a, kao i njegovi benefiti, nesporni su. Delegacija EU ocijenila je da je RSP postigao svoj cilj i doprinio pomirenju u regionu. „Ovaj program je izuzetan primjer zajedničkih napora zemalja regiona i međunarodnih donatora ka miru, pomirenju i integraciji. To je naš zajednički uspjeh, a EU je ponosna što je najveći donator“, naglasili su iz Delegacije EU u Podgorici.

Da je RSP postigao svoj cilj, saglasni su i u Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Nacionalna koordinatorka programa Budimirka Đukanović podvukla je da je ovaj donatorski program otvorio vrata saradnje u regionu i uspješno doprinio procesu pomirenja.

„Trajna i koordinirana posvećenost međunarodne donatorske zajednice u programu je odigrala važnu ulogu. Izgrađeno je povjerenje, a razmjena informacija između partnerskih zemalja postala je praksa“, navela je Đukanović. Nacionalna koordinatorka istakla je da je, osim pomirenja, veoma bitan element i činjenica da su izbjegla i raseljena lica stavljena u središte Programa, kroz prepoznavanje i priznavanje njihove ugroženosti i potrebe za prilagođenim stambenim rješenjima.

Đukanović je naglasila i pozitivan uticaj Regionalnog stambenog programa na otvaranje radnih mjesta u Crnoj Gori.

„U okviru Programa, potpisan je veliki broj ugovora sa lokalnim kompanijama i ovo nije samo pomoglo da se stimuliše otvaranje novih radnih mjesta u građevinskom sektoru, već i u drugim sektorima širom regiona, poput preduzeća koje se bave djelatnostima, kao što su distribucija i transport“, zaključila je Đukanović.

EVROPSKA UNIJA IZDIKTIRAĆE CRNOJ GORI KAKO DA ZADRŽI EVROPSKU VALUTU KAO SREDSTVO PLAĆANJA

RIZIK OD ZABRANI KORIŠĆENJE EURA ZANEMARLJIV

Autorka: Marija Mirjačić, ND Vijesti

Crna Gora je jednostrano uvela euro kao sredstvo plaćanja 2002. godine. U okviru pregovaračkog Poglavlja 17 biće riješeno ovo pitanje na način da će rješenje predložiti briselska administracija sa kojim će se crnogorska vlast saglasiti

Iako je Crna Gora jednostrano uvela euro kao svoju zvaničnu valutu plaćanja na osnovu dosadašnjih istupanja evropskih zvaničnika i mišljenja sadržanih u relevantnim dokumentima Evropske Unije (EU) cijenimo da je rizik da EU zabrani korišćenja eura kao zvanične valute plaćanja zanemarljiv. Ipak, taj rizik se ne smije ignorisati i predstavlja izazov za Crnu Goru.

To je za "Eurokaz" istakla šefica radne grupe za pregovaračko Poglavlje 17 (ekonomska i monetarna unija), Milica Kilibarda, dodajući da se pitanje eura razmatra u okviru Savjeta za finansijsku stabilnost.

Crna Gora otvorila je u junu 2018. pregovaračko poglavlje 17, nakon čega je dobila pet mjerila koja mora da ispuni. Posljednja obaveza je u dijelu koji glasi "Crna Gora se saglasila sa rješenjem koji je izradila EU u pogledu načina primjene okvira EU za usvajanje eura. Mjerilo će se razmatrati u kasnijoj fazi pregovora, nakon što dođe do konsenzusa u EU, te će ovo biti jedno od posljednjih koje će se adresirati neposredno pred članstvo Crne Gore u EU.

Evropska komisija (EK) u brojnim izvještajima napominjala da je Crna Gora jednostrano uvela euro 2002. godine. To je urađeno uz prećutnu saglasnost evropskih zvaničnika.

Prema evropskim pravilima (kriterijumi konvergencije), da bi jedna država mogla da koristi euro kao svoju valutu mora da bude članica EU i da poštuje ključne kriterijume iz Mاستrihtskog ugovora koji

podrazumijevaju budžetski deficit od tri odsto BDP-a i javni dug do 60 odsto BDP-a. Deficit i javni dug Crne Gore sada nijesu u zakonskim okvirima.

Kilibarda je naglasila da postoji jasna opredijeljenost i EU i Crne Gore po pitanju korišćenja eura kao zakonskog sredstava plaćanja u Crnoj Gori.

"Prilikom otvaranja Poglavlja 17 tadašnji komesar za proširenje Johannes Han, istakao da će EU tokom pregovora utvrditi način primjene postojećeg okvira za uvođenje eura u slučaju Crne Gore, kao i da bi nakon pristupanja EU Crna Gora mogla da nastavi da koristi euro, pod uslovom da se time ne ugrozi njena ekonomska stabilnost i konkurentnost. U zajedničkom stavu EK za ovo poglavlje vezano za pitanje korišćenja eura kao zakonskog sredstva plaćanja u Crnoj Gori, EK je podsjetila na pregovarački okvir za Crnu Goru u kojem je navedeno "sadašnja upotreba eura u Crnoj Gori u potpunosti je različita od članstva u eurozoni. Biće potrebno da se riješi ovo pitanje tokom pregovora. Crna Gora će učestvovati u ekonomskoj i monetarnoj uniji od pristupanja kao država članica sa odstupanjem i pridružiće se eurozoni nakon odluke Savjeta na osnovu ocjene ispunjavanja neophodnih uslova. Uz to, piše i da je Crna Gora u svom pregovaračkom stavu navela da "želi da zadrži euro kao jedino zakonsko sredstvo plaćanja, ali razumije da je činjenica da sada koristi euro u potpunosti različita od članstva u eurozoni"; pojasnila je Kilibarda.

Ona je kazala da je nakon otvaranja i definisanja mjerila za privremeno zatvaranje poglavlja 17, u cilju dobijanja

Foto: Otvaranje pregovaračkog poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna unija, 25. jun 2018, Luksemburg

određenih pojašnjenja u vezi sa postavljenim mjerilima, održana video konferencija na kojoj su učestvovali predstavnici radne grupe 17 i predstavnici EK koji su vezano za peto mjerilo ponovili prethodba, gore navedena mišljenja EK i istakli da je mjerilo neuobičajno i da EU treba da radi na iznalaženju rješenja.

Na pitanje kada je realno da se zatvori ovo poglavlje i ispuni peto mjerilo Kilibarda je kazala da je procjena je da će Poglavlje 17 biti poglavlje koje će se zatvoriti u kasnijoj fazi pregovora, a njegovo zatvaranje, pored

ostalog, zavisi od ukupnog napretka koji država ostvaruje.

Kilibarda je naglasila i da istovremeno, kako je EK istakla, peto mjerilo predstavlja izazov i za EU i to u dijelu iznalaženja samog rješenja koje mora biti odobreno od strane svih država članica EU.

“To iziskuje dosta vremena. Izvjesno je da će okvir za uvođenje eura biti izmijenjen, tako da bi prvo EU trebalo da predloži model za rješavanje ovog pitanja”, istakla je Kilibarda.

OBEZBIJEĐENI KAPACITETI U ZAŠTITI EURA OD FALSIFIKOVANJA

Kilibarda je kazala da je veoma važno napomenuti da je Centralna banka Crne Gore (CBCG) obezbijedila tehničke i administrativne kapacitete u oblasti zaštite eura od falsifikovanja, što je i prepoznato u izvještajima o napretku EK za Crnu Goru.

“U okviru ovogodišnjeg Izvještaja za Crnu Goru, EK je dala pozitivnu ocjenu na dio Poglavlja 32 – Finansijska kontrola koji se odnosi na oblast zaštite eura od falsifikovanja. Navedeno je da je “crnogorsko

zakonodavstvo o zaštiti eura od falsifikovanja dobro postavljeno” i dodaje da “država ima neophodne strukture za tehničku analizu i klasifikaciju falsifikovanog novca”; kazala je Kilibarda.

Premanjenim riječima u ovogodišnjem izvještaju EK je konstatovano i da odluka o provjeri autentičnosti i ispravnosti i ponovnom prometu euro novčanica i kovanog novca je “u potpunosti usklađena sa odgovarajućom odlukom Evropske centralne banke”.

O JEDNOSTRANOM UVOĐENJU EURA TEK TREBAMO DA RAZGOVARAMO

Iz Delagacije EU u Crnoj Gori su za “Eurokaz” kazali da korišćenju eura od strane Crne Gore, o čemu su crnogorske vlasti donijele odluku pod posebnim okolnostima, se u potpunosti razlikuje od članstva u euro zoni.

“Unilateralno korišćenje eura tek treba da bude predmet razgovora sa vlastima Crne Gore u okviru pristupnih pregovora. Kada je riječ o napretku u poglavlju 17 u toku pristupnih pregovora, Crna Gora se smatra umjereno pripremljenom u oblasti ekonomske i monetarne politike, sa jasno definisanim ciljevima i rokovima u okviru akcionog plana za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU”, kazali su iz Delegacije.

Evropska komisija (EK) u brojnim izvještajima napominjala da je Crna Gora jednostrano uvela euro 2002. godine. To je urađeno uz prećutnu saglasnost evropskih zvaničnika.

SNAGA RAZLIČITOSTI – IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

Autorka: Ivana Moretti, predsjednica udruženja Naša djeca Podgorica

Biti dio Evropske unije znači istinski dijeliti i poštovati vrijednosti ljudskih prava i sloboda, jednakosti i pravičnosti u društvu otvorenih šansi za sve građanke i građane. U srži te ideje je da niko ne smije biti ostavljen ili izostavljen iz društva, bez obzira na lične karakteristike ili okolnosti. Tema koja posebno upućuje na ove vrijednosti su prava osoba sa invaliditetom i njihove mogućnosti za edukaciju i radno osposobljavanje. U tom kontekstu EU je

posvećena stvaranju okoline u kojoj svaka osoba, bez obzira na invaliditet, ima pristup obrazovanju i priliku za pripremu za tržište rada.

Kada govorimo o invaliditetu, važno je napomenuti da se ne radi o jednom stanju, već o mnogim, međusobno veoma različitim. Isti invaliditet može imati različite varijacije. Među njima, najizazovnije su intelektualni invaliditeti, koji su i najranjiviji na socijalnu isključenost.

Udruženja u Crnoj Gori koja se bave ovom tematikom, nažalost, i pored kompleksnih i specifičnih znanja u toj oblasti često ostaju u sjenci.

Stoga ovim tekstom želimo da istaknemo inspirativne priče i primjere iz Italije koji ilustruju kako zajednički napor i podrška mogu transformisati živote osoba sa Daunovim sindromom i omogućiti im da postanu cijenjeni i produktivni članovi društva. Ovo je priča o inkluziji, obuci i podršci koja podstiče nadu i mijenja stereotipe, otvarajući vrata šansama i mogućnostima za sve.

Koordinacija udruženja osoba sa Daunovim sindromom u Italiji osnovana je davne 1987. godine i danas broji 54 udruženja. CoorDown predstavlja službeni organ za dijalog sa svim institucijama u vezi sa pitanjima i pravima osoba sa Daunovim sindromom u toj zemlji. Nedavno je kreirao Vodič pod nazivom "Spremni za rad" koji pruža ideje, mogućnosti i resurse za podršku osobama s intelektualnim invaliditetom na putu ka zaposlenju. Ovaj vodič je namijenjen institucijama, kompanijama, stručnjacima i roditeljima s ciljem podizanja svijesti o važnosti rada u životu osoba sa Daunovim sindromom i promociji njihove samostalnosti i zapošljavanja širom Italije.

Kako bi dobio relevantne podatke o zaposlenosti osoba sa invaliditetom, CoorDown je nekoliko mjeseci ranije lansirao anketu, prvo u Italiji, a potom i globalno. Do sada su obavili više od 2.500 intervju, a anketa je i dalje otvorena. Podaci su pokazali da je stopa zaposlenosti osoba sa Daunovim sindromom vrlo visoka, ali da na to utiče činjenica da su većina ispitanika članovi strukovnih udruženja i stoga posebno podržani u svojim životnim projektima i zapošljavanju.

U Italiji, preliminarni podaci govore da među onima koji ne rade, 91% želi raditi, ne samo u barovima

Foto: Ivana Moretti

ili restoranima (31%), već i u modi i zabavi (25%), u kancelariji (11%), na farmi (8%), u trgovini ili skladištu (7%), ili nešto drugo (18%). Među onima koji rade, 75% je vrlo zadovoljno svojim poslom, 70% ima odličan odnos sa kolegama, ali samo 19% se druži sa njima izvan posla. Podaci teritorijalnih udruženja pokazuju da u Milanu 50 odsto članova udruženja osoba sa Daunovim sindromom ima posao, dok je u Firenci taj procenat čak 67 odsto. Uprkos ova dva uspješna primjera stopa njihove nezaposlenosti u Italiji ostaje visoka.

Svaka osoba sa Daunovim sindromom je jedinstvena i ima različite interese i sposobnosti, stoga ne postoji poseban posao koji je posebno prikladan već to varira od osobe do osobe. Sa odgovarajućom obukom i podrškom, osobe sa Daunovim sindromom imaju sposobnost obavljanja različitih zadataka, uključujući i poslove koji zahtijevaju kompleksno razmišljanje i inicijativu.

CoorDown je realizovao i projekat "Posao koji treba vidjeti" sa ciljem da prikaže priče i lica mladih i kompanija u Italiji koje predstavljaju uspješne primjere inkluzije na radnom mestu. U njima možemo vidjeti osobe sa Daunovim sindromom koje rade na računarima, održavaju prostor i biljke u botaničkom

vrta, poslužuju u restoranu, prave pastu, brinu o skladištu u supermarketu.

Maloprodaja, administracija i ugostiteljstvo samo su neki od poslova na kojima bi mladi ljudi sa invaliditetom mogli da rade i u našoj zemlji. Stoga je važno promijeniti perspektivu i prevazići koncept "zaštićene kategorije", barem kada je u pitanju kulturološki aspekt, i osobe sa Daunovim sindromom posmatrati kao radnike koji mogu donijeti vrijednost kompanijama.

Istraživanja nam govore da radne performanse i produktivnost nisu problem. Kada osoba s Daunovim sindromom ima posao koji voli, uz pravilnu obuku i podršku- kvalitet rada ne izostaje. Posebno je važno istaći da uključivanje u radno okruženje poboljšava njihov kvalitet života i razvojne mogućnosti, ali i sveukupni rad kompanija koje ih angažuju. Sve ovo jasno pokazuje da, ako im se pruži prilika, osobe sa invaliditetom mogu postati cijenjeni i produktivni članovi zajednice.

Tome je dokaz i primjer italijanskog projekta Jobmetoo, u kojem su apoteke u Monci i Brianzi organizovale praksu za mladiće sa Daunovim sindromom. Sve navedeno je pokazatelj da je, uz odgovarajuću obuku i podršku, kroz saradnju stručnih udruženja i kompanija, moguće stvoriti pozitivnu praksu koja umjesto stereotipa donosi stvarne rezultate.

Ovo je za nas i važan putokaz da ne smijemo potcijeniti osobe sa invaliditetom, već kao glasnici promjena insistirati na drugačijem i boljem pristupu koji je plod napornog i zajedničkog rada, a sve u korist onih kojima je naša podrška i razumijevanje potrebno da ostvare svoj puni potencijal.

Mi u Udruženju Naša djeca iz Podgorice nastojimo da obezbijedimo radnu praksu i radno osposobljavanje osobama sa Daunovim sindromom, pa tako u našoj štampariji se djeca osposobljavaju za vez, štampu, izradu nakita i slično. Nadamo se da će naša inicijativa postati dugoročno održiva, ali i da će biti unaprijeđena kroz otvaranje kafaterije u kojoj bi se osobe sa invaliditetom radno osposobljavale, ali i u kojoj bi bilo prostora za druženje njihovu i snažniju i suštinsku integraciju u društvo.

RAZGOVORI O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

JUČE, DANAS, SJUTRA: 80 GODINA BORBE ZA ŽENSKA PRAVA U CRNOJ GORI

Autori: Tim za rodnu ravnopravnost UNDP-a u Crnoj Gori

U crnogorskom gradu Kolašinu je prije 80 godina osnovan ženski pokret koji je označio početak emancipatorskog puta žena i cjelokupnog crnogorskog društva. No, iako je prošlo osam decenija otkako su žene izborile politička i ekonomska prava, repatrijarhalizacija društava i ugrožavanje ljudskih prava opominju da osvajanje slobode još uvijek traje, te da još nije došlo do potpunog ostvarivanja zakonima zagarantovane ravnopravnosti.

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori kreirao je prostor za dijalog o ključnim pitanjima za dostizanje rodne ravnopravnosti. Pozivajući na razmišljanje o stanju u oblasti ljudskih prava, ovogodišnji Razgovori o rodnoj ravnopravnosti, kao dio globalne kampanje „16 dana aktivizma” bili su jedinstvena prilika za sveobuhvatnu ocjenu stanja po pitanju rodne ravnopravnosti. UNDP je Razgovore o rodnoj ravnopravnosti organizovao u saradnji sa ambasadama Češke Republike i Austrije u Crnoj Gori, Delegacijom Evropske unije, Ministarstvom ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvom rada i socijalnog staranja, te Skupštinom Crne Gore, Crnogorskim narodnim pozorištem, JU Muzeji i galerije Podgorice, Crnogorskom akademijom nauka i umjetnosti, Opštinom Kolašin i Centrom za kulturu Kolašin, civilnim sektorom i drugim partnerima.

Razgovori o rodnoj ravnopravnosti nijesu bili samo formalna manifestacija podrške, već potvrda duboke posvećenosti stvaranju inkluzivnog društva, koje njeguje rodnu ravnopravnost u svim segmentima života.

Kampanja je započeta u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, diskusijom o investiranju u prevenciju rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kada su predstavnici i predstavnice Vlade Crne Gore, akademske zajednice, medija, nevladinih organizacija, diplomatskog kora, aktivisti i aktivistkinje za ljudska prava, osvjetlili različite manifestacije retrogradnih procesa na globalnom nivou koji se prelivaju i na Crnu Goru.

Prisustvo rodno zasnovanog govora mržnje i nasilja nad ženama u online sferi i javnom prostoru ukazalo je na izazove današnjice i pokazalo da se borba za rodnu ravnopravnost mora voditi na različitim frontovima. Statistika koja pokazuje da će svaka treća žena tokom svog života doživjeti neku formu fizičkog ili seksualnog nasilja djeluje poražavajuće, ali istovremeno postavlja imperativ za ozbiljan i hitan odgovor svih društvenih aktera. Javni diskurs u crnogorskom društvu često odražava ukorijenjene patrijarhalne obrasce, normalizaciju rodni stereotipa i ograničavanje slobode izražavanja pojedinaca. Očekivanja o „muškom“ i „ženskom“ ponašanju čvrsto su utemeljena u jeziku, stvarajući ozbiljne prepreke za primjenu ženskih ljudskih prava. Rodni stereotipi otvaraju vrata seksizmu u ličnoj i profesionalnoj sferi i pred državne organe stavljaju odgovornost da budu osjetljivi na slučajeve stereotipizacije, degradiranja i dehumanizacije žena.

Ovdje se naglašava ključna uloga medija u oblikovanju društvenih stavova i percepcija. Mediji su prepoznati kao moćno sredstvo uticaja na javno mnjenje i mogu odigrati ključnu ulogu u suzbijanju govora mržnje i seksizma. Jednako važno je i suzbijanje govora mržnje putem društvenih mreža, a koji je u najvećem broju

slučajeva upućen ka ženama koje su iskoračile iz sfere privatnog i postale aktivne učesnice društvenih i političkih procesa. Žene su, kako je naglašeno, ključne u izgradnji zajednica koje podstiču dijalog, pomirenje i saradnju. Ravnopravno uključivanje žena u procese mira predstavlja ključ za stvaranje održivih politika koje doprinose smanjenju nasilja u društvu. Iskustva drugih zemalja, poput Republike Češke, ukazuju i na važnost uključivanja muškaraca u procese promjene, jer dostizanje rodne ravnopravnosti nije moguće bez učešća svih.

Posebno inspirativan razgovor bio je posvećen temi višestruke diskriminacije kao posebnog oblika nasilja sa kojim se suočavaju žene sa invaliditetom. Otvoren razgovor pružio je dragocjene uvide u strukturalne prepreke sa kojima se svakodnevno suočavaju žene sa invaliditetom, ne samo kroz prizmu invalidnosti, već i kroz patrijarhalne obrasce i predrasude u društvu. Žene sa invaliditetom često se suočavaju s nasiljem koje ide iznad institucionalnog, strukturalnog, ekonomskog, do psihičkog i fizičkog, što može dovesti do potpune izolacije. Žene sa invaliditetom su tri puta više izložene rodno zasnovanom nasilju, uključujući i porodično, nasilje od intimnih partnera, njegovatelja ili u okviru institucionalnih ustanova. Događaj je bio prilika da se podijelile alarmantni podaci do kojih je došao UNDP u Crnoj Gori, kroz saradnju sa nevladinom organizacijom IKRE iz Rožaja sa kojom je skoro hiljadu žena sa invaliditetom iz sjevernih crnogorskih opština podijelilo svoje iskustvo nasilja, razotkrivajući dubinu i višeslojnost ovog problema.

Jedan od događaja u okviru Razgovora o rodnoj ravnopravnosti, bio je posvećen važnom jubileju – 80.

godišnjici od osnivanja ženskog pokreta u Crnoj Gori 5-6. decembra 1943. godine u Kolašinu. Od tada Crna Gora prolazi snažnu emancipaciju, a razvoj ženskog aktivizma tog doba udara temelje savremenog međunarodnog i nacionalnog zakonodavstva. Razgovori na ovu temu bili su zasnovani na istorijskom kontekstu razvoja ženskog aktivizma koji je oslobađao crnogorske žene, ali se i nosio sa različitim društveno-političkim trendovima koji su postavljali mnoge izazove pred žene i ženski pokret. Paveći refleksiju na 80 godina borbe za ženska prava i ljudska prava, sagovornici i sagovornice su se složili, da uprkos postignućima, proces ostvarivanja prava i sloboda nije završen, posebno s obzirom na izazove retrogradnih procesa i repatrijarhalizacije društava. Na događaju je promovisana i publikacija „Osvajanje slobode – Pravo glasa nam treba da bismo i njega upotrijebile za stvar mira“ u kojoj je sačinjen kalendar ključnih događaja po pitanju prava žena i emancipacije društva.

Kampanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama i Razgovori o rodnoj ravnopravnosti nije samo vrijeme za sjećanje na postignuća, već i platforma za razmatranje budućnosti. To je pokazao događaj u Skupštini Crne Gore, posvećen političkom putu žena od sticanja prava glasa. Panelisti i panelistkinje su ukazali na imperativ novih oblika udruživanja i organizovanog odgovora na izazove koje žene danas suočavaju u političkom prostoru. Proces političke participacije žena ne završava se samo sticanjem prava glasa. Naprotiv, to je samo početak. Osvrćući se na istorijski kontekst političke participacije žena u Crnoj Gori, istaknuta

je važnost aktivnog angažmana i podrške ženama u politici. Implementacija kvota za žene predstavlja jedan od koraka ka postizanju ravnoteže u političkom reprezentovanju. Međutim, istaknuto je da kvote same po sebi nijesu dovoljne, već da je neophodno raditi na stvaranju inkluzivnog političkog okruženja koje podstiče ravnopravnu participaciju svih građana, bez obzira na pol. Žene u politici se danas suočavaju sa izazovima koji ograničavaju njihovu potpunu participaciju. Ovi izazovi ne smiju biti ignorisani, već moraju postati predmet duboke analize i zajedničkog djelovanja kako bi se stvorili uslovi za ravnopravnu političko učešće žena.

Prepoznajući snagu umjetnosti i kulture u dostizanju rodne ravnopravnosti, crnogorska pozorišna publika je ove godine imala priliku da više sazna o procesima koji su doveli do političkih, ekonomskih, kulturnih i svih drugih prava žena kroz predstavu „Politička istorija žena Crne Gore“ u produkciji UNDP-a, a čiju režiju potpisuje Marija Perović. Kao i prije sedam godina, kada je predstava prvi put igrana povodom 70 godina otkako su žene izborile pravo glasa, reakcije publike u kolašinskom Centru za kulturu i Crnogorskom narodnom pozorištu bile su izuzetne. Ovo edukativno putovanje rađeno je na osnovu istoriografske građe, nudeći crnogorskoj publici autentičan poziv u borbu za prava žena u Crnoj Gori i na kreativan način zaokružila ovogodišnju kampanju jasnom porukom – rodna ravnopravnost u svim sferama društva je još uvijek dalekosežan cilj, ujedno i jasna civilizacijska vizija od koje crnogorsko društvo i žene Crne Gore neće odustati.

PREKOGRANIČNOM SARADNjom DO ZAŠTITE ENDEMSKE VRSTE BORA NA LOVĆENU

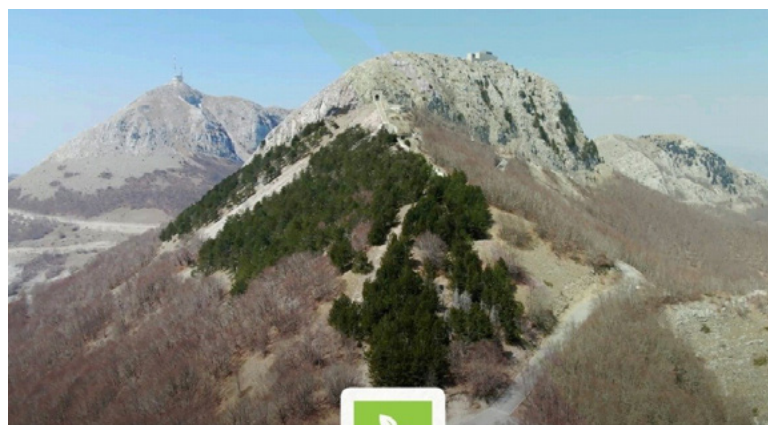
Autor: Stefan Bulatović, Ministarstvo evropskih poslova

Na padinama Jezerskog vrha na Lovćenu raste munika, endemski dvoigličavi bor koji naseljava strme i stjenovite krečnjačke terene na Balkanskom poluostrvu i južnim Apeninima. Ova rijetka i zaštićena vrsta otkrivena je 1863. godine, a latinski naziv (*Pinus heldreichii*) dobila je po njemačkom botaničaru fon Heldrajhu.

Stanište munike je već decenijama ugroženo od strane jedinki crnog bora (*Pinus nigra*), koji ne potiče sa ovog područja, ali i od erozije, kojoj je ovaj teren podložan. Istraživanja Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG) pokazala su da na Jezerskom vrhu prijeti potpuna degradacija staništa ove rijetke vrste bora, koja je uvrštena u Evropsku direktivu o staništima – NATURA 2000.

„U istraživanjima naše stručne službe prepoznata je potencijalna opasnost za muniku, a slično su pokazala i istraživanja koja su se vršila na području Albanije i Italije. Na osnovu toga, naše preduzeće je odlučilo da uspostavi saradnju sa albanskim i italijanskim partnerima, sa kojima smo osmislili projekat LASPEH u cilju zaštite munike i očuvanja njenog staništa na području Južnog Jadrana“, objašnjava Maša Vučinić iz JPNPCG.

Projektom LASPEH uspostavljeno je partnerstvo između 5 institucija, koje pored JPNPCG uključuje i Regionalni park prirode „Obalne dine od Torre Canna do Torre San Leonardo“ kao vodećeg partnera, zatim Administrativnu vlast regionalnih prirodnih rezervata istočne obale Taranta, Opštinu Gvardija regija i Nacionalnu agenciju za zaštićena područja Albanije.

Interreg - IPA CBC
Italy - Albania - Montenegro

LASPEH

Projekat vrijedan nešto više od pola miliona eura podržan je kroz Interreg IPA program prekogranične saradnje Italija – Albanija – Crna Gora 2014-2020, koji sufinansira Evropska unija.

Kako bi povećali stepen zaštite munike u Nacionalnom parku Lovćen, u JPNPCG su prvo izradili plan konzervacije i utvrdili ključna staništa koja zahtijevaju posebnu pažnju. Na osnovu plana, čiji je autor prof. dr Danka Caković sa Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta Crne Gore, osmišljene su konkretne mjere revitalizacije staništa munike.

Prema riječima Slobodana Stijepovića, koji je rukovodio aktivnostima revitalizacije, na terenu je sprovedeno više mjera, uključujući obezbjeđivanje povoljnih stanišnih uslova, zaustavljanje erozivnih procesa i uspostavljanje uslova za spontan rast munike na ovom prostoru.

„Prva mjera revitalizacije bila je uklanjanje stabala crnog bora, koji negativno djeluju na stabla munike, jer ove dvije vrste rastu na sličnim ili istim staništima i postaju međusobno konkurentne. Važno je istaći da smo uklonili isključivo ona stabla crnog bora koja su prelomljena, izvaljena ili nemaju perspektivu daljeg opstanka“, kaže Stijepović.

Drugi korak, navodi Stijepović, odnosi se na zaustavljanje erozivnih procesa postavljanjem potpornih zidova.

„Potporni zidovi izrađeni su od posječenih stabala crnog bora, a kao potporni klinovi korišćene su grane

od istih stabala. Debla stabala položena su uspravno u odnosu na pad terena, pa su tako stvoreni uslovi za primarno zaustavljanje odrona već pokretnog kamena i šljunka“, navodi Stijepović.

Treći korak je podrazumijevao obezbjeđivanje uslova za razvoj vegetacije na ciljanom području.

„Iznad potpornih zidova posuli smo zemlju prenešenu sa okolnih površina kako bi smo stvorili idealne uslove za spontan rast i razvoj novih jedinki munike. Na ovaj način su uspostavljene prirodne terase, na kojima je veoma lako uspostaviti vegetaciju, a sve je urađeno bez unošenja sadnog materijala koji nije sa ovog područja“, kaže Stijepović.

Maša Vučinić dodaje da su posebnu pažnju posvetili edukaciji o zaštiti staništa.

„Shvatili smo važnost edukacije zajednice o očuvanju prirode, pa smo aktivno radili na podizanju svijesti o važnosti očuvanja staništa i potrebi zaštite ugroženih biljnih vrsta. Ova aktivnost je obuhvatila preko 400 djece, školskog uzrasta, studenata i volontera, gdje su svi na svoj način bili uključeni u realizaciju određenih aktivnosti na projektu“, ističe Vučinić.

U saradnji sa partnerima iz Italije i Albanije izrađena je i zajednička transnacionalna strategija u cilju uspostavljanja integrisanog pristupa zaštiti koji prevazilazi granice.

„Zajednička transnacionalna strategija je omogućila intenzivnu saradnju stručne i naučne zajednice i razmjenu iskustava i znanja o vrstama, što će u narednom periodu rezultirati efikasnijim mjerama zaštite i očuvanja prirode. Njome se promoviše dugoročna održivost, jer je prepoznato da su ekosistemi i vrste povezani bez obzira na granice među zemljama“, dodaje Vučinić.

Uspjeh ovog projekta prepoznao je i pomenuti Interreg IPA program prekogranične saradnje između Italije Albanije i Crne Gore, pa su partneri na projektu dobili priliku da kroz mehanizam kapitalizacije nastave aktivnosti na očuvanju staništa ove endemične vrste bora i jačanju sistema zaštite.

„Ne samo da će ovaj projekat doprinijeti očuvanju ugroženih staništa, već će takođe služiti kao inspiracija za buduće napore u zaštiti naših nacionalnih parkova“, zaključuje Vučinić.

REALIZACIJA PROJEKTA „PREKOGRANIČNA RUTA – ZELENE OČI“, DOPRINOS ODRŽIVOM RAZVOJU REGIONA

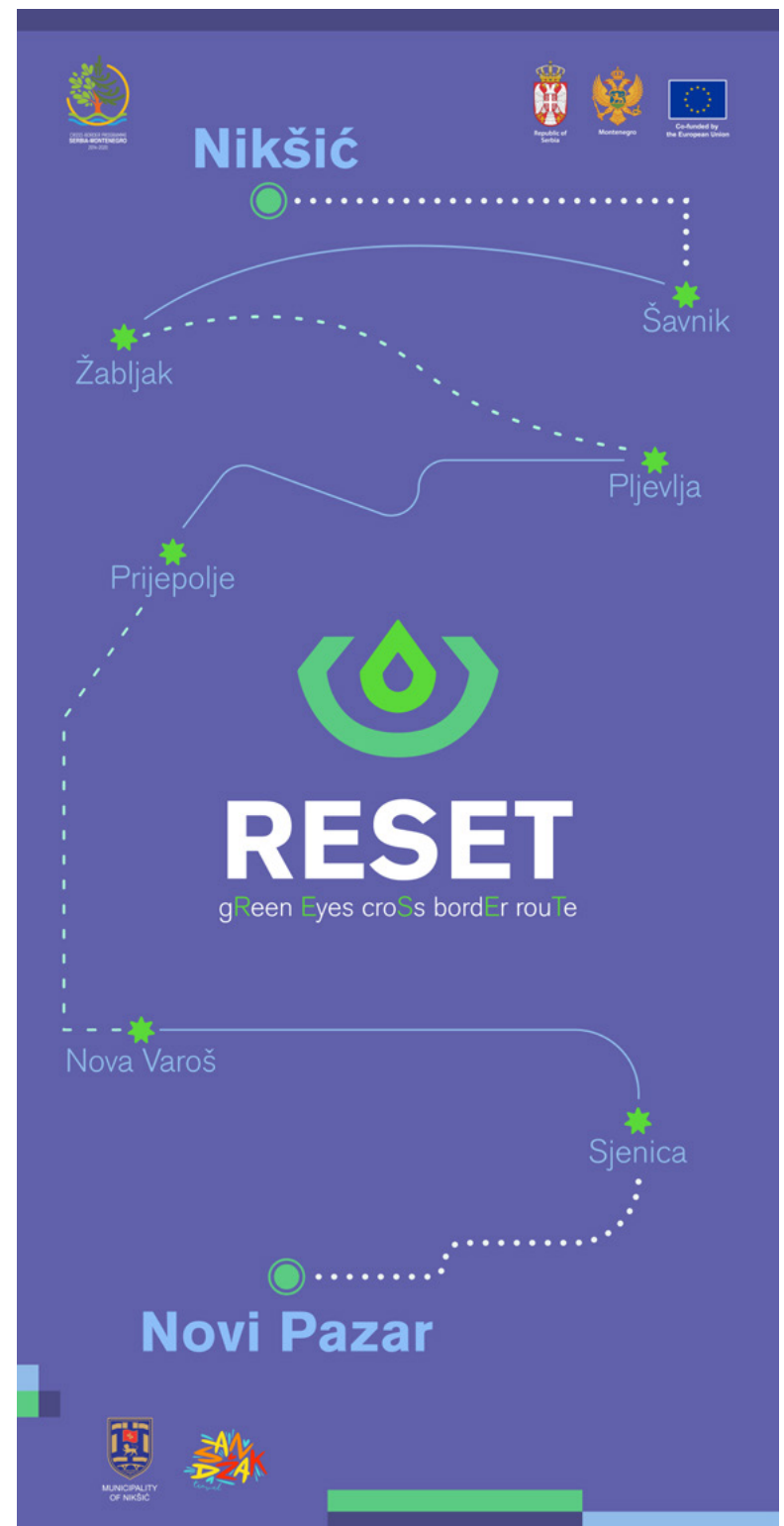
Autorka: Biljana Pinjatić, Opština Nikšić

U okviru CBC Programa „Srbija – Crna Gora“, Opština Nikšić i Regionalna turistička organizacija „Sandžak“ realizuju projekat „Prekogranična ruta – zelene oči“ – RESET. Pridruženi partner je Turistička organizacija Nikšić.

Projekat je nastao iz želje da se stvori nova turistička ruta koja će povezati osam opština sa obje strane granice: Nikšić, Šavnik, Žabljak, Pljevlja, Prijepolje, Nova Varoš, Sjenica, Novi Pazar.

Cilj je da se poveća turistička atraktivnost uključenog područja, sa fokusom na jezera i najznačajnije kulturno-istorijske spomenike koji se nalaze duž rute. Jezera će poslužiti kao prirodni resursi koji privlače ljubitelje prirode, dok će kulturno-istorijski spomenici pružiti jedinstven uvid u bogatu prošlost uključenih opština.

Svaka od osam opština će doprinijeti svojim jedinstvenim karakteristikama i atrakcijama, čime će se stvoriti cjelovito iskustvo za turiste. Nikšić nudi prelijepu pejzažu, pored jezera Krupac i Slano, a i domaćin je brojnih manifestacija i kulturnih događaja. Šavnik ima Pošćenjska jezera i posebno je zanimljiv za planinarenje i istraživanje netaknute prirode. Durmitor, koji pripada opštini Žabljak, dio je UNESCO-ve svjetske baštine, a Crno jezero je jedno od najvećih planinskih jezera u Crnoj Gori. Ovo jezero okruženo je planinama i šumama, stvarajući slikovit krajolik. Pljevlja čuvaju bogato istorijsko nasljeđe, sa srednjovjekovnim manastirima, a okolina je poznata po planinskim jezerima. Prijepolje je bogato prelijepim rijekama i kanjonima. Nova Varoš je destinacija sa tradicionalnim selima i prirodnim znamenitostima. Sjenica nudi predivne pejzaže, uz jezera i planine, a posebno je

privlačna ljubiteljima ptica. Sjeničko (Uvačko) jezero je najveća kolonija bjeloglavih supova na Balkanu. Novi Pazar karakteriše bogata istorija i kulturno nasljeđe, s jedinstvenim spojem različitih kultura i arhitektonskih stilova. Takođe, Novi Pazar je poznat po jezeru Gazivode i okolnim planinama, pružajući brojne mogućnosti za istraživanje prirode.

U okviru projekta Nikšić će uspostaviti turističku info tačku i urediti prostor pored jezera Krupac, koje je smješteno u blizini Nikšića i predstavlja jednu od ključnih tačaka na ruti, nudeći posjetiocima mirno okruženje i priliku za različite aktivnosti na vodi.

S druge strane, Novi Pazar će unaprijediti svoju turističku ponudu nabavkom katamarana i uređenjem prostora pored jezera Gazivoda. Ovo jezero, jedno od najvećih u regionu, pruža ne samo upečatljiv pejzaž već i mogućnosti za razne vodene sportove i rekreaciju.

Kao važan korak prema održivom jezerskom turizmu, u okviru projekta biće održana akademska konferencija, koja će, između ostalog, naglasiti važnost zajedničkog napora u očuvanju ljepote i ekološke vrijednosti jezerskih područja.

Pored navedenih aktivnosti, koje će pozitivno uticati na povećanje turističke atraktivnosti, poseban naglasak će biti stavljen na jačanje kapaciteta turističkih provajdera putem obuka. Obuke, koje će biti organizovane u okviru četiri modula, obuhvatiće različite aspekte turističke industrije, pružajući lokalnim akterima alate i znanje potrebno za unapređenje usluga i gostoprimstva.

Ovakvim multidimenzionalnim pristupom očekuje se ne samo povećanje broja turista u narednom periodu nego i unapređenje turističke infrastrukture i usluga, što će sve doprinijeti održivom razvoju regiona.

U cilju što bolje promocije ove nove turističke rute, planira se izrada mobilne aplikacije, štampanje turističke mape, kao i kreiranje kratkog filma koji će predstaviti sve čari ove prekogranične destinacije, a pri kraju projekta biće organizovane i dvije promotivne ture.

Pored navedenog, projekat RESET predstavlja izvanredan primjer kako lokalne zajednice mogu zajedno raditi na razvoju turizma kao sredstva za oživljavanje i prosperitet regiona.

Realizacija projekta je 24 mjeseca, a ukupan budžet je 179.249,00 eura, od čega će 77% finansirati Evropska unija.

FOTOKOLAŽ

me4.eu
eu4.me
ja za evropu, evropa za mene

Ovaj projekat finansira
Evropska Unija

Vlada
Crne Gore